

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐ

ԿՈՌԻԿՈՍ

«Կոռնիկոս կը գտնուի ծովուն եկեղքը, որմէ երեք քառորդ մղոն հեռավորութեամբ կը գտնուի խութ մը՝ որուն վրայ կառուցուած է բաւական ամուր դիրքով բերդ մը, թէեւ ներկայիս մեծագոյն մասով աւերուած, սակայն կը պահէ դեռ իր զեղեցիկ տեսքը, իրր լաւ կառուցուած ամրոց մը: Բերդին գլխաւոր դրան վրայ կը կարգացուին գեղեցիկ արձանագրութիւններ, որոնք կը թուին հայերէն գիրերով գրուած ըլլալ, բայց ո՛չ այժմ գործածուած գիրերը, ա՛յնքան՝ որ ինծի հետ եղող Հայեր չկրցին կարդալ զայն» Աւերուած ծովամիջի բերդը դէպի նաւահանգիստ երկարող ճամբուն վրայ է ու Կոռնիկոսէն իր հեռավորութիւնը մէկ նետածիք է, Կոռնիկոս մասամբ ժայռի մը վրայ կառուցուած է, ծովեկեղքը, ուղղակի փին վրայ: Ժայռը կը գտնուի արեւելեան կողմը, ուղիղ կտրուածքով մը ու խոր գահալէժի մը վրայ: Ծովեկեղքը պաշտպանուած է շատ լայն ու սեւ պարիսպով մը, արգիլելու համար ուժեղ կոծիչ յարակողներու յատկացումը: Բերդին մէջ կը գտնուի կաստատուն պատերով և շատ բարձր աշտարակներով ուրիշ ամրոց մը, մօտաւորապէս 2/3-ը մղոն շրջապատով(*): Երկու գուռներուն վրայ ու հայերէն արձանագրութիւններ կը տեսնուին(**): Բերդին բոլոր մասերն ալ անոյշ ջուրի ամբարները ունին եւ հասարակաց վայրերուն մէջ տակաւին կը գտնուին չորս հատ շատ խորունկ հորեր, մեծ քաղաքի մը քաւելու չափ անուշադամ ջուրով լեցուն: Արեւելեան կողմը դրուած գուռէն ելլելէ յետոյ կը մտնեն ճամբօ մը վրայ որ դեռեակէն մէկ նետածիք հեռուն կը գտնուի: Այս ճամբան եկերբուած է մար-

մարեայ միակողմ դամբաններով, մեծագոյն մասով ջախջախուած և որոնք կ'երկարին ճամբուն երկու եկեղքներէն մինչև կէս մղոն հեռու: Գտնուող եկեղքի մը Կոռնիկոսը շրջապատող երկրորդ լեռնային է և ժայռերը կը նմանին Սթիւրիոյ լեռներուն: Ծովեկեղքը կը գտնուին երկու ամրոց դըղեակներ, մէկը բոլորի մը վրայ կառուցուած: Առաջինը ծովէն հեռու է մէկ նետածիք, իսկ երկրորդը առաջինէն վեց մղոն հեռու, շինուած բազմակի ծովի փին և կը թուի որ չափ ամրացուած էր:

Ժամանակակից ուղեւորներն եւս, կը գրէ Վ. Լայնկուտ, որոնք Կիրիկիա այցելած են, բոլորն ալ կանգ առած են Կոռնիկոսի աւերակներուն առջև: Այսպէս Մովակալ Պոֆոնգ, Կոմս Իոն Լա Պոտտ, Բ. Բ. Եր. Քրիստֆ Դիօրինակ կերպով կը ներկայացնեն այս աւերակներուն հոյակապ տեսարանը: Ծովակալ Պոֆոնգ որ մեծ ռազմարկներէն շրջած է Կիրիկեան ծովեկեղքը, Կոռնիկոսի մասին կու տայ հետեւեալ շատ հետաքրքրական ու ցփարկան մանրամասնութիւնները.

«Շատ մօտ Փերշէմպէի՝ որ աւերակ քաղաք մըն է և որուն հին անունն էր, Psauto կամ Calo-Coracesium, կան աւերակ ու անրակ դարձած երկու ղղեակներ, Գուրքօ Քալէսի կոչուած, մէկը ամուր հողի վրայ՝ հին քաղաքի մը աւերակներին մօտ ու միւսը հաստատուած ծովեկեղքին շատ մօրց եղող կղզեակի մը վրայ, և ուր կը գտնուին շատ մը հնութիւններ: Առաջինը աշտարակաւորներէն շատ ամուր գերք մըն էր, շրջապատուած կրկնակի աշտարակաւոր պարիսպներով, խրամով մը շրջապատուած՝ որ ծովուն հետ կը հաղթող գակցի ժայռի մէջ փոքրուած է երեսուն դարձ խորութեամբ մը անցքով մը: Դէպի ծովը երկարող ամբարտակ մը կը վերջանայ հօրեայ աւերուած շէնքով մը՝ որ հաւանաբար փաղոսն էր»:

Հին քաղաքին պարիսպները բաւական լաւ վիճակով տակաւին պահուած կը մնան, շրջագիծը կարենալ գծելու աստիճան: Բաղնիքներն ու քաղմաթիւ թաղար նաքարեր կ'առնենք և ուղեւորը թոյլ տալու համար քոյս վայրը զոր ծովակալ Պոֆոնգ չէ կրցած տեսնել մանրամասնորէն: Եւ սակայն հետաքրքիր փոփոխութիւններ կ'ընեն

(*) Barbaro ըսել կ'ուզէ որ բերդաքաղաքը կրկին պարիսպ և աշտարակներ ունէր:

(**) Victor Langlois 1852-ին այս արձանագրութիւններէն մէկուն հետք միայն կրցաւ գրառել: Եւ և քչն ալ հաղի թեանանք:

կարեւոր նկատողութիւն մը. «Այստեղ ընդ-
դօրինակեցինք բազմաթիւ արձանագրու-
թիւններ, բոլորն ալ դամբանային, բաց ի
մէկէն որ կը յիշատակէ 'Իրոնխիոս Գրիս-
տիանոսի բաղնիքները' Այս արձանագրու-
թիւններէն մին որուն սկիզբը յունական
խաչ մը կայ, գտնուած է անկանոն քարե-
րով և Կիլիկիան ոճով կառուցուած դամ-
բարանի մը վրայ, պարագայ մը՝ որ թե-
րեւ ցոյց պիտի տար թէ կառուցման այս
կերպը շատ մեծ հնութիւն մը է՝ ապացու-
ցանք, ալ միայն հնութեան հետեւողու-
թիւն մը՝ որ թրեւս կ'պատուէ եւ տա՛ն
ստե՛ն, ինչպէս է մեր օրերուն»։ Լանկլուա
ցաւ կը յայտնէ որ Մովսէս Պոֆոզը չէ
տուած այդ դամբարանին պատկերը, որով-
հետեւ եթէ իրապէս անոր կառուցումը
Կիլիկիան է, իր նկատողութիւնը շատ
հետաքրքրական կը գառնայ։ Հռոմէական
շատ մը շէնքերու մէջ տեսնուած այս ոճը
քարերու զետեղման տեսակէտով Կիլիկի-
անին շատ կը նմանի, բայց իրականին
մէջ անկէ կը տարբերի, ինչպէս քարերու
փոքրութեամբն ու ձեւովը, այնպէս ալ
շաղկախի գործածութեամբը։

Իսկ Ֆրանսացի վիպասան Machaut՝ որ
ԺԴ դարու վերջերը Կիլիկիա այցելեց երբ
տակաւին չէն էր այս անուանի ամրոցը։
Այսպէս կը նկարագրէ զայն. «Կոռիկոսի
ղղեակը լայնահիւտ է և ընդարձակ, բարձր,
ստամուտը աշտարակներով ու նոյնքան
բարձր պարիսպներով։ Կոռիկոս կը գտնուի
Հայաստան աշխարհի մէջ և այնպիսի ճար-
տարութեամբ զետեղուած է որ ծովը չորս
կողմէն զինքը կը շրջապատէ։ Բայց ոչ բոլո-
րովին։ Դրան առջև գրեթէ երկու նետածիգ
ընդարձակութեամբ հրապարակ է, իսկ կըռ-
նակի կողմը կայ շատ բարձր լեռ մը՝ ապտ-
ուած ու խոտոռ. երեք մուտք ունի միայն
որոնք այնքան ողորկ են որ մէկ կամ երկու
մարդ հազիւ թէ կարենան բարձրանալ»։

Կոռիկոս բերդաքաղաքը իր զղեակնե-
րով լրբ բնակավայր կը ծառայէր աւատա-
պետ պառնոններու՝ որոնք Կիլիկիան ար-
քայատուհմի իշխաններ էին։ Քաղաքին
գլխաւոր շէնքերը կը պատկանին մեծ մա-
սով բիւզանդական և հայկական շրջաննե-
րուն։ Յունական շէնքերը թէւ ամէնէն
բազմաթիւներն են, բայց հայկականներն
են ամէնէն կարեւորները։

Քաղաքը Հիթիթեան, Հռոմէական ու
Բիւզանդական շրջանները անցրելէ յետոյ
դարձած է բոլորովին հայկական դիմագծով
քաղաք մը և այդ դիմագծով ալ մօտաւորա-
պէս չորս դար տեսել է և իր ամուր ու բընա-
կանէն յարմար դրըքին, ծովափեայ պա-
րիսպներուն և կրկին անառիկ բերդերուն
շնորհիւ ալ Կիլիկեան մեր թագաւորութեան
պատմութեան մէջ գրաւած է նշանաւոր
տեղ, անցնելով դժբախտաբար մեր շարա-
թացեալ բերդերու շարքին։ Իր աւերակ
ու ամայնացեալ վիճակէն յետոյ իսկ եւրո-
պացի բազմաթիւ ուղեւորներ, մեծ մասը
հնագիտական կաճառներու կողմէ, այցե-
լած են՝ Կիլիկեան մեր այլ բերդերու կար-
գին՝ Կոռիկոս և իրենց հիացումը յայտնած
հայկական այդ անսպասելիական ու ճար-
տարագիտական յօրինուածքին։

«Կերեղամաններով եզերուած այս ճամ-
բան անցնելէ յետոյ, կը գրէ Լանկլուա,
մեր ուղին կը շարունակենք ժայռին մէջ
սանդուխի ձեւով փորուած հռոմէական
արքունի ճամբէն և շուտով կը հասնինք
քաղաքին աւերակներուն՝ որոնք շարունած
են ժայռի մը վրայ՝ որուն խարխիւն
թրջէ ծովը։ Կոռիկոսի զղեակնէն մինչեւ
այս աւերակները, ճամբան մօտաւորապէս
կէս ժամ կը տեւէ։ Ամէնէն առաջ կը
տեսնուի թրքական դամբարան մը, կոնա-
ձեւ տանիքով տեսակ մը Թիւրքի՝ որ կը
պարունակէ մասամբ աւերուած երեք գե-
րեղամաններ։ Այս դամբարանին դրան վրայ
կը կարգացուի երկու տողով արաբերէն
արձանագրութիւն մը՝ որ բոլորովին անըն-
թեռնելի է այսօր։ Քաղաքը խճողուած է
բազմաթիւ դամբարաններու աւերակներ-
ով՝ որոնց միջև կ'երևան քարադամբանե-
րու միակտոր տաշերը։ Կը տեսնուին նաև
աղբերակներ, երեք ջրմուղներ՝ որոնցմէ մին
շատ լաւ պահպանուած է և մեծ հեռաւորու-
թեան մը վրայ կ'երկարի դէպի արեւելք,
նաև աւերակները տաճարի մը՝ որուն ճե-
րմակ մարմարեայ ափսոսած սիւները գեղե-
ցիկ ոճ մը կը ցուցադրեն ու դարձեալ ա-
հագին թիւով պատի ֆիացորդներ որոնք
նախկին բնակիչներու բնակարաններուն
ծայրատուած ֆիացորդներն են»։

Առաջին իսկ ակնարկով որոշապէս
կ'երեւայ որ ցամաքի այս ընդարձակ բեր-
դին ճարտարագիտութիւնը գուտ հայկա-

կան էր, ինչպէս որ Լանկուտաւ և իր նախորդները և իրմէ վերջ Կոռիկոս այցելողները էր վկայեն, զի Ռուսիաներն իշխաններն էին որ կառուցած էին զայն ծաւրոսեան լեռնաշղթայի հարաւ-արեւմտեան սահմաններուն վրայ: Նոյնը կարելի չէ ըսել սակայն քաղաքին պարիսպներու մասին՝ որոնք գոյութիւն ունէին բիւզանդական տիրապետութեան շրջանին, գոցեց աւելի. յառաջ, որոնք նորոգուեցան Լեւոն Ա.ի օրով, քաղաքը իր բերդերով, կրկին պարիսպներով և ծովային բերդ ու աշտարակներով, քաղաքը այնպիսի դիրքի մը զննելով որ կարենար կանցնել իկոնիոյ և Գարամանի Սիւճուք էմիրներուն արշաւանքները: Դիտելի է որ ընդհանրապէս մարտիստներու և զինուորական ասպարէզի մէջ փորձառութիւն ունեցող զօրականներու էր որ Կիլիկիոյ թագաւորները, ինչպէս այլ կարեւոր բերդերու, նմանապէս Կոռիկոսի պաշտպանութիւնը վստահած էին և որոնք ընդհանրապէս արքայազուն իշխաններ կամ արքայական ընտանիքի պատկանող այլ կոմսեր էին: Քաղաքի բերդին և ծովի ամուր բերդին գիրքերը այնքան լաւ պաշտպանուած էին որ Կիլիկիոյ մեր վերջին թագաւորի գերի իյնալէն և ամբողջ երկիրը իր գրեթէ բոլոր բերդերով և ամրոցներով Միսլուքներու ձեռքը իյնալէն յետոյ ալ Կոռիկոս միակ բերդը եղաւ որ կարողացաւ դիմադրել, շնորհիւ լատին ռազմիկներու յամառ պաշտպանութեան ու մնաց քրիստոնէից ձեռքը մինչեւ 1448՝ երբ վերջնականապէս ինկալ Գարամանի թուրքերու ձեռքը, ամբողջ շրջանովը, և իրի հետեւանք գծախտ մատուցեցաւ մը:

Մովսլանի բերդը՝ զոր թուրքերը մերթ Գերզլար Քալէսիոն(*) և մերթ ալ «Փա-

մուք Քալէսիոն կը կոչեն, կերպով մը շարունակութիւնն էր ցամաքային բերդին՝ որուն հետ ամբողջութիւն մը կը կազմէր: Մովսլան մօտաւորապէս մէկ քմ. բացը կը գտնուի որուն հետ կապուած էր ձեռագործ թումբով (digue) մը որ մէկ կողմէ իրբ երթեւեկի ճամբայ կը ծառայէր քաղաքաբերդէն գէպի կղզեակի զղեակը երթալու և միւս կողմէ կոհակաբեկի գեր կը կատարէր, փոթորիկ ատեն ծովի օստտիկ ալիքներուն գէժ պաշտպանելու համար բնական նաւակայքի մէջ խարսխող բազմաթիւ նաւերը: Կոհակաբեկ այս թումբը մինչեւ Միւշին դար անաղարտ մնացած էր թէեւ, բայց քաղաքին բնակչութեան և բերդատէր իշխաններուն և իրենց պահակազուններն հեռանալովը բերդերն ալ անայացած և թումբը չկարենալով երկար ատեն գէժ դնել ծովի խուժուածութեան, հետզհետէ փլուլաւ ու մեծագոյն մասով անհետացաւ և այսօր ցամաքէն գէպի ծով երկարող ձեռագործ կամուրջին փոքր մէկ մասը միայն կը մնայ: Երբ 1812ին անգղիացի ծովակալ Պոֆոռզ Կոռիկոս այցելեց, կամուրջ ծառայող քարաթումբը արդէն մեծ չափով խորտակուած էր, բայց քանի մը մասերը դեռ կը մնային, խոշոր և անհարթ քարերով իրարու մէջ ագուցուած վիճակով, մօտաւորապէս հարիւր կանգուն երկարութեամբ, գրեթէ իր աշտոն գիրքով: Պոֆոռզ տոյն կիսաքանդ թումբին վերջնաբերդէն շմարած էր քսան քառակուսի ոտնաչափ տարածութեամբ ստուար զանազուած մը, անկիւններուն վրայ մոյթերով,

խեղդեն Սուլթանն ու մանուկները: Բայց Սուլթանը Կիպրացի նաւավարի մը նաւակով Կոռիկոս բերդէն կը փախչի ու Կարպատ խորշին մէջ Կիպրոս ցամաք կ'ելլէ: Բայց Կիպրոսի ձուլուն ի. Թագաւորը անոնց լաւ ընդունելութիւն չ'ընէր, վասն զի Ամաւրիի օրդիները իրեն գէժ դատ բացած էին իրենց հօրը կալուածները պահանջելու, և Կարպատի մէջ կը թաղուէ անհետ ծախքով մը ասորիներ: Սուլթան կ'իմանայ թէ Կոռուսդին գիրդնք անկէ ալ յափշտակել պիտի տայ, աւտու ծովեզերքը կը թողու երեք տարի այնտեղ ապրելի ետքը և Ս. Սիմէոնի զղեակը կը փոխադրուի ու նորէն կ'ազատին: Այնտեղ ալ հրաշքով ականակեալ շուրթ աղբիւր մը կը թլփի և ձուգուն ուխտի զպալուն, իր հօրերէն թառնեալ վրայ կը կարեկցի և մօբերեսուն հետ իր արքունիքը կը փոխադրէ: և այս անգամ ալ խեղճ կեանքէ կ'ազատին:

(*) Ճեղական աւանդութիւն մը՝ որ Լեւոն Ե. Լուսինեան թագաւորի պատմագրէն ներշնչուած ըլլաւ կը թուի, որ պատմէ որ Կոռուսդին Բաղդինեան, իր թագաւորութիւնը ապահովելու համար Զիւանի այրին Սուլթան տիգինը և ասոր երկու մանուկները՝ Պեմուշնքն ու Լեւոնը՝ Կոռիկոսի բերդին մէջ դրած է և մեռցնելու համար ալ թոյնով խառնուած մեղր դրկած: Բայց Սուլթանն անպակասելով մեղրը աղքատ կնիկան մը կը կերցնէ որ կը մեռնի և իրենք կ'ազատին: Այս անշարժութեան վրայ Կոռուսդին Բաղդինեան երկու ասպետ կը զրգէ Կոռիկոս որ ծովին մէջ

գլխան հասանաբար ծխելով կամ անդրիով
մը, Ծաղկալը իրաւունք ունէր կարծելու
որ Փարսիսի գեր կատարող կանթիզակիր
աշտարակ մըն ալ գոյութիւն էր, յատուկ
մէծ մասով փոքուած կս'մ պղծաւններով
և կամ ծովի ալիքներու ազդեցութեամբ։
Միւս կողմէ գրտած էր սակայն որ աշտա-
րակին զգալիքն իլլէրու յստուսի տաշտա-
րակի ապտոկաններու հմտքեր չկային։

[illegible]

ներքին գաւիթը լեցուած է կափաժոյ քաւ-
րերով և այլ շինուածանիւթներով, որոնք
իրենց տեղերը չեն գտեցուած։ Միջին
դարու աւատական բուրդ բերդերուն մէջ
անպայման մատուռ մը կար, բերդի իշ-
խանին, իր ընտանիքին ու պահակագուն-
դին աւօրեայ ուղօթքին համար։ Նոյն դա-
րուն Սուլթան Սալահէտտինի կողմէ Սի-
նայի անապատեայ և Ժովկերեայ Աւա-
թիոյ մէջ շինել տուած նման բերդերուն
մէջ էւս սկզկիթներ կային(*)։ Իւրեղուն ա-
տուռը կարեակնի հարաւային կողմն էր
արեւելքը արեւմուտք ուղղութեան վրայ
և որ կիսաւարտ մնացած է իր կարգ մը
մատերուն մէջ։ Մասրան պատերուն վրայ
կը տեսնուին սկզբնատուեր, անշուշտ
գրուած տղիւնայ թուանիներուն բերդը
այցելող ճամբորդներու կողմէ։ Այս ըն-
կերթնատուներէն մին է $A+B$, 1663, ըն-
դորինսկուած 1812ին Պոֆոռզ ծովակալի
կողմէ Վ. Լանկուա 1852ին բերդին հիւ-
սիսային պատի ներսի երեսին վրայ կար-
դաց ու ընդօրինակեց $40Y$ ռուսացիկ դի-
րերը, ինչպէս նաեւ լատիներէն S. B. M. -
M. A. B. տառերը, զա՛րձեալ իբր սկզբնա-
տուեր այցելուններու անուններուն։ Իսկ
ղղեակի գրան վրայ յռնական մեծ խաչ-
արձան մը քանդակուած է, վերեւը հայե-
նէն երկու բարձրաքանդակ և փակաղբի ար-
ձանաքարթիւններով, երկուքն ալ աղճատ-
օրէն ընդօրինակել տրուած Վ. Լանկուայի
կողմէ իրեն հետեւորդ կրօնաւորի մը ձեռ-
քով։ Առաջին արձանաքարթիւնը որոշա-
պէս կը թուի Լեւոն Ա. Թադաւորինը
ըլլալ (1181-1219), փասն զի նոն կարգա-
ցած ՌՄԶ (≈ 1206) թուականը կը համա-
պատասխանէ Լեւոնի իշխանութեան 25րդ
տարւոյն, թէեւ միւս թուականները՝ Ա-
դանայ, Մեծն Աղեքսանդրի կամ Սելեւ-
կիանայ, Քրիստոսի և Հայոց են։ Կը մնան
անճիշտ և հետեւեալքար երկրային։ Շատ
հաւանական է որ ծովակալ Պոֆոռզի 1812ին
ընդօրինակածը աւելի ճիշտ եղած ըլլար,
բայց զօրախտաբար ծովակալը իր տեղա-
դրութիւնը հրաւարակած ըլլալով ու միայն
հետախուզներու վերապահած ըլլալով իր
ճանապարհորդութիւնները քարոյն չէ եղած
բաղդասել Լանկուայի ընդօրինակածին

(*) Սիւն 1943, էջ 89-90.

հետև Ալիշան 1852ին Լոնտոնի մէջ յատուկապէս այցելած է հնախոյզ ծովակալին իր խիստ պաշտօնատան մէջ, բայց ծերունին չէր կրցած յիշել թէ ո՛րք թողած էր իր հաւաքած արձանագրիւնները։ Ալիշան իրաւունք ունի կարծելու որ արձանագրին քարերը խարխաւուած ու տեղափոխուած ըլլալուն, բառերը իրարմէ անջատուած և հետեւաբար սողորը քաշաւորուած, հաւանաբար ինկած ու կորուսած մասերով։

Ան այդ փաստին արձանագրի, որ հաքազատ նմանահանութիւնն է Վ. Լանկուստրի ընդօրինակութեան.

« Ի ՈՒԷ ԲԻՍՏՈՆԵԻՅԵ՞ ԻՄՁ ԵՒ յԱՂԱՄ...
 Ի յԱՂԵԿԱՄՈՐՈՒՄ ԲՈՒՆ ԵՒ ՀԱՅՈՂ... ՃԿ
 Ի... ՍԵԼԵԿԻՍԵՅ, ՈՒՂԸ. ԵՒ... Ե
 ... ՊԵՐՈՒՄ ԵԻՆԵՒՂ ԼԵՆՈՒՄ ԲԱՊ(Գ)ԱՆՈՒՄ...
 ... ՎԵՐՈՒՄ... ՈՐՈՒՄՈՒՄ ՊԵՐՈՒՄ... ԵՒ... »:

Բերդի դրան երկրորդ արձանագրի կը թռի աւելի խնամուածք ըլլալ. սա լայնութեանը վրայ երկար քառակուսի մըն է, տերեւաքանդակ շրջանակի (bordure) մէջ աւնուած, միայն չորս տող և բոլորը վեց կտոր մեծ քարերու վրայ քանդակուած մեծ տառերով՝ ուր յայտնօրէն կը կարդացուին Հիթու մագաւորին անունը և 2 (=1251) հայկական անշատ թուականը։ Լանկուստր նոյնքան ազաւոր կերպով ընդօրինակել տուած է սոյն արձանագրին ալ՝ որ բարեբախտաբար լուսանկարուած է իրմէ յետոյ Նորադոն հետախոյզներու կողմէ ու գէթ երրորդ տողին վրայ երկու արտազրութեանց տարբերութիւնները որոշակի կ'երեւայ. ահա՛ երկրորդ արձանագրի.

« Ի ԲՈՒԱԿԱ(ՄԻՍ) ՀԱՅՈՂ 2 ԱՄԻՆ ԵՒ ԵՒՐԵ...
 [ԹԻՆՈՒՄ]

Ի ԲԱՐԵԱԿ(ՅՅ) ԲԱՊԱՆՈՐԻՆ ՀԵՐՄ... ԲԱՅԿԻ
 ... ԱՄՐՈՂ ... ՍԵԼՈՒՄ. ԵԻՆԵՂ
 ՄԵԾ ԻՅՍԱՆ ՀԵՐՄՈՒ Ռ... »:

Լանկուստր կը պատճառաբանէ որ Հայոց 2 թուականը կը համապատասխանէ Քրիստոսի 1251 թուականին, որ Հիթու մագաւորի ժամանակն է։ Այս երկրորդ արձանագրին ճշտահանուած օրինակին երրորդ տողը՝ որ այլապէս չուէր, որոշապէս ունի հետեւեալ տողը.

ՍԿԻՐԵՆ ԱՄՐՈՂԻՍ ԱՅՍ ԵԻՆՄԱՆ...

Անտարակոյտ շատ քարեղէպ պլաթի ԸԼ-

լար անեղծ վիճակով ունենալ բերդիս, իր հայկական կառուցուածք, սոյն երկու հարեւոր արձանագրիւնները, բայց նոյնիսկ այդքանի մը վերակազմութեամբ կարելի է աներկբայօրէն ըսել որ այս թեոքու կըզգեալին վրայ մինչեւ այսօր գրեթէ անվերջ վիճակով կանգուն միացող բերդն ու իր զգեալը մտածուեալ ու յօրինուածքը եղած են Լիւնոն Ա. ազգաշէն թագաւորին, քաջ ըմբռնած ըլլալով անոր ռազմագիտական արժէքը Կիլիկիոյ իր թագաւորութեան ամբողջութեան տեսակետով և թէ անոր լրտեսութեան շնորհիւ չիւնութիւնն ու աւարտը յաջողցուցած են, յաջորդին Օշին և Հեթում արքայազուն թշխան բերդատէրները։ Նոյն այդ ծովային բերդին մէջէն գտնուեցան յաւնածին արձանագրութիւններ և քանդակներ որոնք յայտնի է որ դուրսէն հոն բերուած էին, իրք աւելի ապահով վայր, ցամաքէն հեռու։ Բերդին ներքին գաւիթին մէջ կը տեսնուին երկու ընդարձակ ջրամբարներ (citerne), երկուքն ալ քարածախին մէջ վորուած ուր կը հաւաքուէին անձրեւի ջրերը. վասն զի ցամաքային բերդէն կըզգեալ բերդին մէջ ջուր բերող ջրմուղի ունէ հետք չի տեսնուիր։ Բերդ տարակոյտ չկայ որ ցամաքային բերդին պէս ունէր իր պահակագունդի և փոքր պետին յատուկ բնակարաններ, մթերանոց, քանդ, հայրն.

« Աշխարհագրագէտ Ստեփան Բիւզանդացիի օրերն սկսեալ, կը գրէ Վ. Լանկուստր, Կոռիկոս կըզգեալը ծանօթ էր արդէն և ուսումնասիրութեան առարկայ ու միջնադարեան քաղաքիւ ճանապարհորդներ կը յիշեն զայն, ինչպէս նաեւ այն բերդը՝ զոր Հայերը հոն շինեցին։ Շնորհիւ իր մեկուսի զիրքին և կըզգեալը բարձր բաժնող հեռաւորութեան, բերդը բոլորովին անեղծ պահուած է 1448ի պաշարուէն ի վեր, որուն հետեւանքով ինկու Մեծ Դարաման պէյերէն Իպրահիմ ձեռքը »:

ՅՐՏԱԻԱՅԳ ԵՐԹԵՂԻՍԿՈՐԱՍ

(4)